

Nasîruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsirî Eserinde Talim-Terbiye ve Tedris Üzerine Görüşleri*

Yeşim Kuyumcu**

ORCID: 0000-0002-5657-9205

Öz

Nasîruddîn Muhammed Tûsî (1201-1274) bilim ve felsefe tarihinde önemli bir yeri olan Azerbaycanlı Türk-İslam âlimlerimizden biridir. Matematik, geometri, astronomi, mantık, tıp, felsefe, kelim, ahlak, psikoloji, pedagoji, coğrafya, edebiyat, güzel sanatlar ve ilahiyat gibi çeşitli alanlarda 70'den fazla özgün eseri telif etmiş, ansiklopedik bir bilgin olarak şöhret kazanmıştır. İlâveten siyaset, madenbilim, tarih, coğrafya, fıkıh, tefsir ve tasavvuf da onun sınırlı da olsa ilgilendiği ve kitap yazdığı alanlar arasındadır. Tûsî, astronomi ve matematik alanlarında yazdığı teliflerin yanısıra Arşimed, Öklid ve Batlamyus gibi bilginlerin eserlerine düzeltme olarak yazdığı tahrirleriyle de ünlüdür. En dikkat çekici özelliği bilim ve bilimsel araştırmalara olan tutkusudur. Tûsî, toplumları bir bütün olarak ele alır; ekonomiye, işbölümü ve adalete çok önem verir ve toplumların gelişmişlik düzeyini bu açıdan değerlendirir. Toplumun istenilen düzeye gelebilmesinde en önemli faaliyetin tahsil, talim ve terbiye olduğunu önemle vurgular. Bu alanda yaptığı bilimsel çalışmalar, eserler ve ortaya koyduğu fikirler bugün de hala geçerliliğini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tûsî, Ahlâk-ı Nâsirî, Talim-Terbiye, Eğitim-Öğretim

Gönderme Tarihi: 29/04/2021

Kabul Tarihi: 29/07/2021

*Bu çalıma "Ziyalı Işığında Beynelxalq İctimai ve Medeni Elmler Konferansı"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

**Eğitim Yöneticisi, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul- Türkiye , yesimkuyumcu@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

KUYUMCU, Y., "Nasîruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsirî Eserinde Talim-Terbiye ve Tedris Üzerine Görüşleri" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, 2021, s.984-1001.

Nasîruddîn Tûsî's Views on Training-Discipline and Education in the Work of Ahlâk-ı Nâsirî

Yeşim Kuyumcu*

ORCID: 0000-0002-5657-9205

Abstract

Nasiruddin Muhammad Tusi (1201-1274) is one of theTurkic -Islamic scholars from Azerbaijan who had an important place in the history of science and philosophy. He wrote more than 70 original works in various fields such as mathematics, geometry, astronomy, logic, medicine, philosophy, theology, ethics, psychology, pedagogy, geography, literature, fine arts and theology, and gained fame as an encyclopedic scholar. In addition, politics, metallurgy, history, geography, Fiqh, Tafsir, and Sufism are among the fields that he was interested in and wrote books, albeit limited. Tusi is also famous for his copyrights in the fields of astronomy and mathematics, as well as his Tahrir he wrote as correction to the works of scholars such as Archimedes, Euclid, and Ptolemy. His most notable feature is his passion for science and scientific research. Tusi considers societies as a whole, attaches great importance to the economy, division of labor, and justice, and evaluates the level of development of societies from this perspective. He emphasizes that the most important activity for society to reach the desired level is education, training, and discipline. His scientific studies works, and ideas in this field are still valid today.

Keywords: Tûsî, Ahlak-ı Nasirî, Training-Discipline, Education-Training

Received Date: 29/04/2021

Accepted Date: 29/07/2021

*Education Manager, Ministry of National Education, Istanbul- Turkey, yesimkuyumcu@gmail.com

You can refer to this article as follows:

KUYUMCU, Y., "Nasîruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsirî Eserinde Talim-Terbiye ve Tedris Üzerine Görüşleri"
Academic Journal of History and Idea, Vol. 8, Issue 3, 2021, p.984-1001.

Взгляд Насираддина Туси по вопросам образования и преподавания в книге Ахлак-ы Насиры

Ешим Куюмджу*

ORCID: 0000-0002-5657-9205

Резюме

Насиреддин Мухаммед Туси (1201-1274) - один из азербайджанских-турецко-исламских ученых, занимающий важное место в истории знаний и философии. Он является автором более 70 оригинальных работ в различных областях, таких как математика, геометрия, астрономия, логика, медицина, философия, теология, этика, психология, педагогика, география, литература, изобразительное искусство и теология, и получил известность как ученый-энциклопедист. Кроме того, политика, история, география, юриспруденция, интерпретация и мистицизм относятся к областям, которыми он интересуется и пишет книги, хотя и в ограниченном объеме. В дополнение к своим гонорарам в астрономии и математике, Туси также известен своими фальсификациями в качестве исправления работ таких ученых, как Архимед, Евклид и Батлабий. Самой примечательной чертой является его страсть к науке и научным исследованиям. Он рассматривает общества как единое целое; придает большое значение экономике, разделению труда, справедливости и оценивает в этом отношении уровень развития обществ. В нем подчеркивается, что наиболее важной деятельностью для того, чтобы общество достигло желаемого уровня, является образование, обучение и воспитание. Его научные исследования, работы и идеи в этой области актуальны и сегодня.

Ключевые слова: Туси, Ахлак-ы Насыри, воспитание и обучение

Получено: 29/04/2021

Принято: 29/07/2021

* Менеджер по образованию, Министерство национального образования, Стамбул-Турция, yesimkuyumcu@gmail.com

Ссылка на статью:

КУЙУМЦУ, У., "Nasîruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsîrî Eserinde Talim-Terbiye ve Tedris Üzerine Görüşleri", *академическая история и мысль*, Т.8, NO.3, 2021, С.984-1001.

Giriş

Tûsî, çocukluk ve gençlik dönemini Tus şehrinde geçirmiş, ilk eğitimini ilâhiyat ve hukuk âlimi olan babasından almıştır. Dönemin ünlü matematikçisi Kemâleddin Hasib'den matematik dersleri, İbn-i Sinâ'nın öğrencisi Şarkın Aristosu olarak anılan Azerbaycanlı filozof Behmenyar'dan da mantık, logaritma, idrak ve hikmet dersleri almıştır.² Tûsî'nin henüz erken yaşlarda geniş muhayyile ve keskin hâfizaya sahip, özgün fikirli ve hırslı bir araştırmacı olduğu³ kaynaklarda belirtilir. Daha küçük bir çocukken büyükler meclisinde bulunup felsefî ve dînî tartışmaları büyük bir dikkatle dinleyip, derin düşüncelere daldığı aktarılır.

Bilim dünyasına önemli katkılarından dolayı *el muhakik* lakabıyla tanınan Tûsî'nin en önemli eserlerinden biri Meraga Rasathanesi'dir. İnşâsı tam 15 yıl süren rasathane, Tûsî'nin vefat ettiği 1274 yılında tamamlanmıştır. Günümüz üniversitesi işlevinde olan rasathaneye daha inşaatın başlamasıyla birlikte Tûsî'nin davetiyle gelen bilim adamları ve filozoflar, burada araştırma, gözlem ve telif faaliyetlerine başlamışlar. Dönemin hükümdarı tarafından rasathaneye ilmî çalışmaların yürütülebilmesi için belirli bir vakıf geliri tahsis edilmiş, bu gelir sayesinde rasathanede bulunan her âlime düzenli maaş ödemesi yapılmıştır. Bu uygulama devlet güvencesinde bilimsel araştırmalar yapan çağdaş üniversite ve enstitülerin belki de ilk örneğini oluşturur. Öyle ki Tûsî, her âlime çalışma alanının o günkü şartlarda taşıdığı öneme binâen ayrıca önemli gördüğü alanlardaki çalışmaları özellikle teşvik etmek amacıyla farklı maaşlar ödemiştir.⁴ Böylece o dönemde yaşanan siyasî istikrarsızlık, kargaşa ve bilim aleyhinde yapılan karalamalar yüzünden sekteye uğrayan İslam- bilim- felsefe çalışmaları, yeniden hareketlenmiş ve bir aydınlanma dönemine girilmiştir.⁵

² Ağababa Rızayev, *Nasreddin Tûsî: Hayatı, İlmi, Dünya Görüşü*, İrşad İslam Araştırmaları Merkezi, Bakü 1996, s. 14-16.

³ A. Rızayev, *a.g.e.*, s. 26.

⁴ Şeyh Abdullah Nime, *Felsefe-i Şia; Seyyid Cafer Gazban çevirisi*; Tahran: İntişarat-ı İngılâb-ı İslamî 1367, s. 546.

⁵ Tûsî'nin Moğollar döneminde İslam bilim ve kültürüne sağladığı katkı için bkz. Cevad, Mustafa, "İhtimamu Nâsıriddin et-Tûsî bi İhyai's-Sekafeti'l-İslamiyye fi Eyyami'l-Moğol", *Yâdnâme-i Hâce Nasiruddin Tûsî, İntişârât-ı Daneşgah*, Tahran 1336 H, s. 86-115.

Gözlem ve gökyüzü araştırmalarının yanı sıra Rasathane’de 400 bin den fazla kitaptan oluşan büyük bir kütüphane kurulmuştur.⁶ Böylece bir enstitü işlevi de gören bu kütüphaneye devrin önemli ilim merkezlerindeki kütüphanelerden kitaplar getirilmiş ayrıca vakıf gelirleri ile yenileri satın alınmıştır.

Meraga Rasathanesi ve Tûsî ’nin matematik-astronomi alanlarında yazmış olduğu Zîc-i İlhanî gibi eserleri ona dünya çapında ün kazandırmıştır fakat onu Şark illerinde sevdiren Ahlâk-ı Nâsîrî adlı eseri olmuştur.⁷ Tûsî’nin bu ünlü eserinde ilim, hikmet ve tecrübeye dair bilimsel açıdan getirdiği yorumlar bugün dahi önemini korumaktadır.

İslam dünyasının ilk sistematik ahlak kitabı olarak kabul edilen Ahlâk-ı Nâsîrî, birçok dilde tercüme edilmiş, günümüzde de Müslüman ülkelerde ders kitabı olarak okutulmaktadır.⁸ Bireylerin tutum ve davranışlarının genel ölçüleri üzerine çalışan⁹ Tûsî, bu kitapta teoriyi (nazari hikmet) ve pratiği (ameli hikmet) birlikte işler. Nazari hikmeti; ilahiyat ve felsefe, ameli hikmeti; ahlaki olgunluk, ev idaresi, ülke ve şehir yönetimi ve siyaseti olarak ele alır.

Tûsî, Ahlâk-ı Nâsîrî’de konulara ve problemlere bilimsel metodlarla değinmiştir. O, asıl maksadı anlatmadan önce ilgili terimleri açıklar, okuyucuyu kendi döneminde anlaşılması zor bir meseleyi kolay anlaması için hazırlar.

Tûsî, bir matematikçi olarak teoriyi pratikten önce hesap etmiş fakat pragmatist bir anlayışla insanlar için faydalı olan ilme önem vermiştir.¹⁰ Bu konuda seçici davranarak sadece gelişme, ilerleme ve maddi-manevi yönden yükselmeye sebep olacak bilim, hikmet ve tecrübeyi kabul eder. Misal olarak geometri ilminin esasları, aralarında uygun bir şekilde birbirine bağlı ölçülerdir ve bunlar; uzunluk, alan ve hacimdir. Ayrıca bunların ne anlama geldiği metafizik (doğüstü ilim) denilen ilahiyat ilminde şerh edilir. Tûsî’ye göre matematikçi veya mühendis bunları o ilim sahibinden öğrenip mesleğini ona göre icra etmelidir. Doğüstü ilim, bütün ilimlerin sürüklenip geldiği en son noktadır. Böylece aydınlanmayan hiçbir mesele kalmaz ve ilim tamamlanmış olur.

⁶ Aydın Sayılı, “Hace Nasir-i Tûsî ve Rasadhane-i Meraga”, *Yadname-i Hace Nasiruddin Tûsî, İntişârât-ı Daneşgah, Tahran 1336, HŞ. 57-75.*; Müderris Rızavi, *Ahval ve Asari Hace Nasiri Tûsî, İntişârât-ı Daneşgah, H.Ş. Tahran 1334, HŞ: 131.*

⁷ Ahlâk-ı Nâsîrî üzerine yapılan çalışmalarda bu eserin Türkçeye çevrilmemiş olmasının büyük bir eksiklik olduğu vurgulanır. Bu boşluğu doldurmak için H. Nazlıgil ve Rahim Sultanov’un Farsçadan Azerbaycan diline çevirmiş olduğu Ahlâk-ı Nâsîrîyi notlarla birlikte Türkçeye aktarılmıştır. Eser, şu anda yayına hazırdır. (Taştan).

⁸ Rahim Sultanov, “Nasreddin Tusi ve Ahlak-ı Nasiri Adlı Eseri”, Nasireddin-i Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, (çev. R. Sultanov), Bakü 1980, s. 8.; Hilmi Z. Ülken, *İslam Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1983, s. 135.

⁹ George Michael Wickens, *The Nasiren Ethics by Nasir ad-Din Tûsî*, Routledge, London 1964, s. 10.

¹⁰ Zakir Memmedov, *Azerbaycan Felsefesi Tarihi*, İrşad Nəşriyyatı, Bakü 1994, s. 243.

Tûsî, yeryüzünde beş farklı toplumsal yapının olduğunu ileri sürer; her insan bir evin (ailenin) unsuru, her ev bir mahallenin, her mahalle şehrin, her şehir ülkenin, her ülke de dünyanın bir unsurunu oluşturur.¹¹

Birey, aile, köy ve şehir toplumlarının ayırdedici niteliklerini ortaya koyar, ilerleme ve gelişmeyi bireyin olgunlaşması ve sosyo-ekonomik etkenlerle açıklamaya çalışır. Fikirlerinin temeli dayanışma ve iş bölümüne bağlı sistemci bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, toplumu oluşturan bireylerin problemlerinin çözümü ve hayatlarını düzenlemeyi amaçlayan bilime “İctimâiyat Hikmeti” (toplum bilimi) der. Toplum bilimini fazlasıyla önemser ve herkesin öğrenmesi gerektiğini özellikle vurgular. Tûsî'nin bireysel gelişme, toplumun sosyo-politik, ekonomik ve kültürel yapısıyla ilgili düşüncelerinin pek çoğu günümüzde de geçerli bir içerik ve anlatım gücüne sahiptir. Bu fikirleriyle Türk dünyasında önemli izler bırakan bir bilim öncüsü olmuştur.¹²

İnsan çeşitli şartlardan ve durumlardan iç ve dış etkenlerden, arkadaşlıklardan ve ilişkilerden ve de kendi fiil ve davranışlarından etkilenir ve şahsiyetini şekillendirir. İnsanın eğitilebilirliği yapısal bir özelliktir ve şahsiyetinin iç ve dış etkenlerle şekillenmesi, bu yolla olur.¹³ Eğer bu yapısal bir özellik olmasaydı gelişim ve tekâmül, eğitim ve öğretim, hidâyet, nübüvvet ve risâlet bir anlam taşımazdı.¹⁴

Nasîruddîn Tûsî XIII. asırda ilmin, tahsilin, tedris ve tâlimin ümit ettiği seviyeye ulaşması için elinden geleni yapmış, 25'den fazla edebiyat, dil, sözcük bilimi, matematik, geometri, trigonometri, felsefe, tıp, mineraloji, tâlim-terbiye, coğrafya, müzik, siyaset, nakkaşlık, hattatlık, tabiat bilimi ve pedagojiye dair birçok eser ve ders kitabı tertip etmiştir. Bu devirde devam eden okulların yanında medreselerle beraber muhtelif musiki, hattatlık, nakkaşlık, ticaret vs gibi eğitim müesseselerine de büyük önem vermiştir. Tüm bu okullarda sıradan tedrisin yanı sıra ilimlerin esaslı bir şekilde öğretilmesi için öğretmenlere rehberlik eder, ortaya çıkan problemleri etraflıca tartışır tavsiye ve fikir verirdi.

Özellikle pedagoji alanında “Tâlimül Müteallim” ve “Âdâbül Müteallim” eserlerinde tahsil, talim ve tedrisin asıl mahiyetini göstermiş, usul ve yolları kendi devrine göre düzgün bir şekilde ortaya koymuştur. Tûsî tâlimin usul ve prensiplerini teorik olarak değil pratik olarak geniş

¹¹ Nasreddin Tûsî, *Ahlâk-ı Nasrî*, “Elm” Neşriyatı, Bakü 1980, s. 237.

¹² R. Sultanov, *a.g.e.*, s. 25.

¹³ Nasiruddin Tûsî, *Ağaz ve Encam-ı Cihan*; Hasanzade Âmulî talikatıyla; İntişarat-ı Ferheng ve İrşad-ı İslamî 1366, s. 59.

¹⁴ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1366, s. 35-36, 59.

bir şekilde anlatmıştır. Bu eserlerdeki tedris ve tâlim ile ilgili tahlilleri, çok uzun yıllar araştırmalar yapmış uzman bir pedagoğ, tecrübeli bir öğretmen inceliğindedir.

Tûsî'ye göre insanların eğitilebilirlikleri de birbirinden farklıdır. Bazıları daha esnektir ve kolaylıkla eğitilebilirler. Bu tür kişiler necip, kalbi yumuşak iken bazıları da eğitim ve hidâyet karşısında direnç gösterirler.¹⁵

Tûsî çocuk, ergen ve gençlerin orta yaşlılardan daha fazla eğitilebilir olduğuna inanır. Sokrat'ın neden daha çok çocuklara ve ergenlere ders verdiği ile ilgili bir anektodda, “Ağacın yaş ve ince dalları eğildiğinde kolaylıkla düzeltildiği, esneklikten yoksun sert ve kuru dalların ise düzeltilemediği ile açıkladığı aktarılır.”¹⁶ Öyle ise çocuğun eğitilebilirliği önem ve özen gösterilmesi gereken bir iştir. Daha erken yaşlarda eğitime başlamalı¹⁷ ve çocuğu bu süreçte ehil olmayanlardan uzak tutmak gerekir.¹⁸ Zira oyun arkadaşları, yaşlıları ve etrafındaki kişilerin etkisinde kalır. Daha erken yaşlardan itibaren çocukların yanında iyilikler, meziyetler ve değerler yüceltilirse çocuklar bu değerlere yönelir.¹⁹

İnsanların öğrenme ve ihtisas alanlarındaki kâbiliyeti, zihinsel hazırlığı, ilgi becerileri de birbirinden farklıdır.²⁰ Tûsî insanların ilim, fen ve zanaat alanlarındaki yetenekleri, becerileri ve ilgilerinin farklı ölçülerde olmasının insanlık ve toplumsal düzenlerin idaresi için gerekli olduğuna inanır. Her ferdi kendi öz yeteneğini, ilgisini ve becerisini keşfetmekle vazifelendirir. Bunları keşfederken mütekellim ve muallimlerden yardım alması gerektiğini söyler.²¹ Aksi takdirde gücünün heder olacağı, yeteneklerinin semeresiz ve ömrünün zayı olabileceğini bilmesi gerektiğini önemle vurgular.²² Eğer her insanın kendine uygun alana yönltilmesi sağlanırsa şüphesiz göz alıcı başarılar elde edilecektir.²³

Tûsî çocukların ve ergenlerin yeteneklerini keşfetmeyi muallimlerin vazifesi olarak görür, çalışanların yeteneklerinin keşfedilmesi gerektiğini de hatırlatarak şöyle der: “Öncelikle toplumdaki her ferdin yetenekleri, becerileri ve ilgileri keşfedilmeli, sonra her biri bunlara uygun meslek ve uzmanlık dalına sevk edilmelidir.” O bu konuyu fazlasıyla önemser, bu esasa dikkat

¹⁵ Nasiruddin Tûsî, *Ravzatu't-Teslim*; Neşr-i Hami, Tahran 1363, s. 101.

¹⁶ Nasiruddin Tûsî, *Ahlâk-ı Nasirî*; Müçteba Minuyî ve Ali Rıza Muradî tashihi ve açıklamasıyla; Harezmi, Tahran 1369, s. 229.

¹⁷ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 258.

¹⁸ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 222-223.

¹⁹ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 223.

²⁰ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 281-282.

²¹ Nasiruddin Tûsî, *Şive-i Danişpejuhi*; Bâkır Gubarî çevirisi; Defter-i Neşr ve Tahkikat-ı Bedr, Tahran 1362, s. 76.

²² N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 227-228.

²³ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 227-228.

edilmezse ortaya çıkacak durumun ineği koşmaya, atı da saban sürmeye zorlamaya benzeyeceğini belirtir.²⁴ Bir başka açıdan bakıldığında; tabiatta varolan denge, süreklilik, adalet üzere kurulu nizam, eğitim ve öğretimde de örnek alınmalı ki; “İnsan, varlığının tüm boyutları ile birlikte gelişebilsin.” der.²⁵ Bu konuda bazı bilim adamları ise şöyle demişlerdir: “İnsanlar eşit olduğunda toplum yok olur.”²⁶

Tûsî, muallim kadar ebeveynlerin de vazifelerinden birinin çocukların yetenek ve ilgilerini keşfetmek olduğunu söyler. Aile bireylerinin her birinin belli bir hedefe yöneltilen kendine özel yapısı, davranışı ve hareketi vardır. Bu yüzden bir tabip konumunda olan ev reisi, aile bireylerinden her birinin tabiatını, özelliklerini ve ilgilerini bilmeli, onları kemallerine doğru yönlendirmelidir.”²⁷

Tûsî’ye göre tedrisin etkili olması müderrisin veya mütekellimin faaliyeti ile ölçülmelidir. Müderris ne kadar derin ve geniş ilme sahip ise müteellim de o kadar şevkle ve azimle ondan öğrenir ve ancak muallimin şefkat ve ilgisi ile amaca ulaşılabilir. Ayrıca tedrisin hedeflerini talebelere diğer bilgilerle ilişkilendirerek anlatmak muallimin esas maksadı olması gerektiğini belirtir. Terbiyeyi de bir ilim gibi değerlendirir ve bu ilmi talimle beraber vermeyi tavsiye eder.

Tûsî, ilim öğrenmenin her müslüman kadın ve erkeğin üzerine vâcip olduğunu söyleyerek, halkı seçkinlerin ve filozofların idare etmesini zaruri görmüştür. Zira böyle bir idare, halkın eğitim-öğretim görmesi için ortam hazırlayacak, onları fazilet ve kemale davet edecek, ilahi yakınlık makamına ve dahi saadete giden yolu hazırlayacaktır.²⁸

Nasîruddîn Tûsî, tedris hakkında ileri sürdüğü fikirlerinde Yunan filozoflarından Aristo ve Platon’un muhâkemelerinden yararlandığı da sıkça görülür. Fakat orta asırlarda dinin kökleşmiş ağır baskısının tedrisi de etkilemiş olduğu hissedilmektedir. Bu durumun bilimsel düşünceye engel teşkil ettiğini gören Tûsî bu fikirlerini hayata geçirememiştir. Eserine daha sonra “Müteallimlere Dair” adlı bir bölüm eklemiştir.

Tûsî, tedris ve tâlimi genel ve özel olarak iki kısımda işler. İlk olarak genel kısımda bütün ilimler için zorunlu olan; usûl, tarz, gözlem ve rapor, ikinci olarak özel kısımda da her bir ilme ait tâlim ve tedris usullerinden bahseder. O’na göre tederrüs yani alıştırmaya ve tekrar şarttır ve bilginin unutulmaması esastır diyerek öğretilen bilgilerin tekrar edilmesi gerektiğini söyler.

²⁴ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 241-242.

²⁵ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 146-147.

²⁶ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 250-251.

²⁷ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 209, 304-305.

²⁸ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 64.; Nasiruddin Tûsî, *Ahlâk-ı Muhteşemî*; İntişarat-ı Danışgah, Tahran 1361, s. 63-61.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1362, s. 56-63.

Öğretilen bilgiyi evde tekrar ettirmek, talebelere ödev vermek tedristen daha önemli ve elzemdir.²⁹ Zira alıştırmaya ve tekrar, evvela insanın hafızasını kuvvetlendirir, ikinci olarak yeteneklerin gelişmesini ve becerilerin pratiğe dönüşümünü sağlar. Tûsî'ye göre insan, eğitim-öğretim, uzmanlık, bilim, zanaat ve ahlâk alanında aldığı derslerle ünsiyet kurarsa ve onu şîârı edinirse mahârete, gelişime, tekâmüle ulaşır ve ilerleme sağlar.³⁰

Tedrisi ve talimi birbirinden ayıran Tûsî, bunların ayrı ayrı usul ve yollarını da izah etmektedir. Her bilimin, ilmin tedris ve talim yollarını belirleyerek muallimlere yol gösterir. Talim ve tedris yollarını gruplandırarak "Tâlimül Muallim" de bu yolların her birine açıklamalar getirir. Tâlimin etkililiği ve hızlandırılması probleminde de değinen Tûsî, bunun sadece muallimin etkinliği ile alakalı olduğunu söyler. O'na göre talimin talebeler üzerindeki etkisi ve belirleyiciliği muallimin benimsenmesi ölçüsündedir. Talimin hızlandırılmasında tahsil vaktini belirlemek ve etkili bir şekilde yararlanmak gerekir. Buna göre o dönemin uygulamalarından farklı olarak tahsil, aşamalı olarak belirli dönemlerle sınırlandırılmalıdır ve çocuğun doğal gelişim merhalelerine göre düzenlenmelidir. Eğer çocuğun doğal gelişim merhalelerine dikkat edilmezse büyük fırsatlar kaçırılacaktır.³¹ Bu nedenle muallimlerin pedagoji ilmini öğrenmesi gerektiğini savunan Tûsî, bu şekilde talebeye daha yakın ve etkili olunabileceğini savunur. Zorunlu eğitimi hem ebeveynlerin hem de eğitimcilerin sorumluluğu olarak gerekli görmüştür.³²

Tâlim yalnız öğretilen bilgiyi benimsetmekle yetinmemeli, bu bilgileri yaşatmalı ve gelecek nesillere aktarmayı amaçlamalıdır. Pedagog hazırdaki bilgiyi kendinden önceki bilgi ile ilişkilendirerek bilgiyi yaşama aktarmayı görev bilmelidir. Bu alanda Tûsî'nin fikirleri talimin sistematikliği ve ardıcılık prensibi ile çok uyuşmaktadır. Ona göre öğretilecek her bilgi birbirine bağlı ve uygun olmalı, birbirini tamamlamalıdır.

Tûsî tedris ve tâlimin olmazsa olmazını tedrisde görür ve her milletin, kavmin kendine özgü tedris tarzı olması gerektiğini savunur. İnsan tabiatlarının birbirinden farklı olma durumunu ilgi, beceri ve yeteneklerin farklı olmasına bağlar.³³ Irk, millet ve ümmetlerin özelliklerinin ve ayrı ayrı her ferдин tabiatının farklı olduğunu belirtir. Tüm bu yeteneklerin ve becerilerin keşfinin

²⁹ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 152-157.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1362, s. 81, 89, 91-96.

³⁰ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 93, 101, 103.

³¹ Nasiruddin Tûsî, *Şerh-i İşarat ve't-Tenbihat*, Matbaa-yı Haydari, c. 2, Tahran (tarih yok), s. 307.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 105-151.

³² N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 105-106; 136.

³³ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 243-244.; Nasiruddin Tûsî, *Esasu'l-İktibas*; Müderris Rezevî tashihi; İntişarat-ı Danışgah-ı Tahran 1326, s. 568-569.

en doğru yolu, eğitim sürecinde uzmanlık ve meslek seçiminde bilgiyi kullanmak olduğunu savunur.³⁴

Nasîruddîn Tûsî Yunan filozoflarının yaratıcılığına ve Yunan felsefesine büyük önem verir, tedris zamanı muallimlere bu filozofların eserlerini öğrenmeyi ve öğretmeyi tavsiye eder. Tûsî bu ilimleri ferdi değil umumi yollardan yani okullarda, medreselerde, akademilerde ve çok yönlü bilgiye sahip âlimlerden öğrenmeyi zorunlu görür. Nasiruddin Tûsî mektep ve medreselerde yalnız fıkıh ilmini değil; matematik, geometri, trigonometri, coğrafya, filoloji, tıp, astronomi, faydalı ilimler, musiki, botanic, jeoloji, zooloji gibi alanların da öğretilmesini zaruri sayar. Tabiat olaylarının ve gerçekleşen çeşitli yer olaylarının sebeplerini öğrenmek amacıyla astronomi ilmine de öncelik verir. Tûsî öğrenme süreçlerini tahlil eder ve müteallimlerin anlaşılmasız, işe yaramaz, boş ve kalabalık bilgileri öğrenmektense hiç öğrenmemelerini daha üstün tutar.

Tedris ve talimde açığa çıkarma, tahlil, birleştirme, soru-cevap metodlarını gerekli görür, bunları talimin temeli olarak kabul eder. Talim sürecinde yalnız talebe ve muallimin değil ebeveynin de muallim kadar görevi olduğunu vurgular. Muallimden uzun ve ayrıntılı öğretmesini değil konunun özünü kısaca aktarmasını talep eder.

Nasîruddîn Tûsî gerek “Tâlim-ül Müteallim” gerek ise “Adâb-ul Müteallim” ve “Evsâf-ul Eşrâf” eserlerinde her bir ilmin kendine has tedris kâidelerinin ve muallimlik vazifelerinin olduğundan bahseder. O’nun fikrine göre talebelere öğretilecek bilgi onların aklına ve kapasitelerine uygun olmalıdır. Tûsî pedagoji ile ilgili bu fikirlerini, felsefi bakış açısından yola çıkarsak “sebeup ve maksat” meselelerini talimle, fıkıh bilgisini ilimle birleştirip talim etmeyi fakat talebenin anlayabileceği derecede bilgiler vermek gerektiğini vurgular. Haddinden fazla dini rivâyet ve anlaşılması güç konularda bilgilendirmeyi gereksiz tedris olarak görür. Tûsî’nin “talebelerin anlayabileceği bilgileri öğrenmesi” görüşü pedagojik olarak da uygundur ki, burada “terakki ve tenezzül” (ilerleme ve ortaya çıkarma) bal ile zehir gibi birbirine karışmıştır. Tûsî ezberciliği reddeder ve talebeleri bilinçli kavramaya yönlendirir. Kuram ne kadar kuvvetli ise pratikte o kadar belirli olmalıdır der, bunları birbirini tamamlayan iki önemli husus olarak görür.

Nasîruddîn Tûsî cehâleti zulmete benzeterek tâlimi cehâleti aydınlatan bir süreç olarak görürdü. İnsan idrâkının kuvvetine inanır ve bunun tâlimle ortaya çıktığını, insanın yaşamın sırlarını anlama kabiliyetine sahip olduğunu şerh eder. İnsan nutkuna, konuşmasına ve birbiri ile

³⁴ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 243-244.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1326, s. 568-569.

ilişkinde çok büyük önem verir. O, “İnsan, nefesi ve ruhu basit bir maddedir” der. O’na göre insanda idrâk, cemiyette meydana gelen hadiselerle ilgisi ve bunların başkaları ile açıklanması hususunda insan ruhundan yararlanır. Tûsî insanı, zor meselelerin çözümünde akıl ve idrâkı kullanabilen, diğer canlılardan farklı bir beden olarak tarif eder.

Tûsî, tahsil, tedris, talim ve terbiye sürecini muallimsiz tasavvur etmez ve muallimi bütün bu sürecin en önemli unsuru olarak görür. Aynı şekilde öğretmenin makamını ve konumunu babanın konumundan daha üstün görür. Zira öğretmen manevî yaşamı ve sonsuz saadeti hazırlar, baba onun maddi hayatını temin eder. Öyleyse öğretmene nispetle baba, ruha nispetle beden gibidir.³⁵

Tûsî’nin eserlerini incelediğimizde “muallim” ismine sıkça rastlandığı gibi “mütekellim”, “müteallim”, “âlim”, “edib” gibi tanımlamaların da geçtiği liyâkat konulu kısa hikâyeler görürüz. Bu gibi terimler konusunda orta asırlarda çok çeşitli fikirler vardır, henüz muallim ismi ortaya çıkmadığı dönemlerde âlim, edib gibi adlandırmalar yapılmış. Tûsî aynı dönemde yaşadığı için bu adlandırmaları da kullanmış en nihayetinde muallim ismine daha çok başvurmuştur. İzahata göre edib ile âlim arasındaki fark şudur ki; edib her şeyin en güzelini seçip onları üstün bir şekilde birleştiren, âlim ise herhangi bir alanda uzmanlık seviyesine ulaşan kişidir.

Nasîruddîn Tûsî muallimi her alanda bilgili, hiçbir şekilde maddiyata tamah etmeyen, vatanperver, halka hizmet eden biri olarak kendisi gibi talebeler yetiştirmesi gerektiğini savunur. Tûsî muallimi yüksek hedefleri olan, üstün mertebeli ve gökyüzünü bezeyen yıldızlara benzeten zinet-feza kişi olarak tanımlar. Akıllı ve bilgisi ile örnek, ahlakı ile kusursuz, tatlı dilli, dürüst, onurlu, heybetli, nezaketli bir hatip özellikleriyle canlandırır.

Tûsî’ye göre çocuğun muallimi akıllı, idrakli, üstün bir his üstadı olmalıdır. O çocukların heves, istek, meyl ve ahvâli rûhiyyesinden anlamakla beraber tatlı dilli, onurlu, düzgün ve kabiliyetli olmalıdır. Şüphesiz öğrencilerin zekâsı ve anlayışı birbirlerinden farklıdır. Kişilerin farklılıklarını mülâhaza etmek, onların konuları anlayış ölçüsünü dikkate almak, onlarla aynı düzeye inmek ve aynı dili konuşmak eğitim-öğretimin temel esaslarından. Tûsî yüce İslam Peygamberi’nin (s.a.v) “İlahi peygamberler, halkın akıl ve idrâk ölçüsüne göre onlara hitap etmekle görevlendirilmişlerdir.”³⁶ buyruğundan ilham almış ve filozofların yönteminden faydalanmıştır. O dönemde filozoflar karşısındaki kişiye göre bazen kıyasla yetinir, bazen de

³⁵ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 271.

³⁶ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 283.

hitâbet, şiir, tartışma ve ikna yöntemlerini kullanırlar.³⁷ Tûsî'de öğretmenlere, mübelliğlere ve eğitim-öğretim programı hazırlayanlara, öğrencilerin ve muhatapların eğitimi ve gelişimi için önce onların farklı özelliklerini ve sıfatlarını tanımalarını, zekâ ve anlayış farklılıklarını dikkate almalarını, aynı dili konuşmaya ve aynı düzeyde olmaya çalışmalarını ve her grubun zekâ ve anlayış durumlarına ve şartlarına uygun program hazırlamalarını tavsiye eder.³⁸

Muallim herkesin istek ve durumuna göre özel muamele etmekten kaçınmalı, kötü emellerden uzak olmalıdır. Bunun yanında ebeveynler evlatlarını böyle muallimlerin ders verdikleri okullara göndermeli, bu özelliklerde muallimlerden istifade etmelidir. Eğer ebeveynler evlatlarının inançlı ve bilgili olmasını istiyorsa sadece iyi ve kabiliyetli muallimlerden tahsil almalarının gerekli olduğunu söyler.

Tûsî muallimi âlicenap, ulvitalp bir kişi olarak görür. Muallim talebeleri öyle bir yetiştirmelidir ki, onlar her zaman güzel işlerde bulunsunlar, büyüklerine hürmet ve ihtiram gösterebilirler, iyiliğin yanında maddi şeylerin paranın altının değersiz olduğunu anlasınlar, maddiyata değer vermenin yılan zehirinden daha zararlı olduğunu bilsinler.

Muallim talebelerine ders anlatırken onların seviyesinde ve dilinde konuşmalıdır. Bunun yanı sıra halk içinde muhataplarının ahval ve durumlarına âşina olduktan sonra onların anlayışına göre konuşmalıdır. Muhatabı avam ise konuşmasına tahayyül, hitab ve ikna ile başlamalıdır. Zira onlar bunlardan çok etkilenirler.³⁹ Öyle olmalı ki; onun bilgisine gıpta etsinler ve kendi öz bilgilerinin de artırmak istesinler ve bunun için çalışsınlar.

Tûsî muallimlerin değerini vatan için, ilerleme-gelişme için ne kadar kâmil insan yetiştirdiğinde görür ve ilerlemenin derecesini buna bağlar. Vatan saadeti ve yükselmesinin temeli, akil ve mutlu insandır diyerek muallimlere büyük önem verir ve vatanın saadetini ve ilerlemesini muallimlere bağlar.⁴⁰

Mütefekkir, muallimleri ıslah ve intizama hizmet eden nice nesillerin önde gelen terbiyecileri olarak kaleme alır ve haklarında kıymetli fikirler verir. Muallimleri sadece müteelimerin değil ebeveynlerin de terbiyecisi olarak görür.

Nasîruddîn Tûsî'ye göre çocuğun oyun faaliyeti hem muallimin hem de ebeveynlerin nazarından kaçmamalıdır. Çocuğu bu faaliyetlere yönlendirmeyi, yalnız çocuklara değil ebeveynlere de öğretmeyi muallimin vazifesi sayar. O, çocuğa eziyet vermeyen, gelişimine

³⁷ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 283-284.

³⁸ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1363, s. 27-30.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1326, s. 345-348, 515, 588.

³⁹ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1363.

⁴⁰ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 80.

yardımcı olan, terbiyesine hizmet eden oyunları tavsiye eder. O'nun fikrinde böyle oyunlar çocuğun özgür büyümesini sağlar, zihninin karışmasını önler.

Tûsî, çocuğa önce ahlak sonra nazari-hikmet ilimlerinin öğretilmesini ilk aşamada ebeveynlere daha sonra da muallimlere görev olarak verir. Buradan yola çıkarak muallim hem talebe hem de ebeveyn için yönlendirici bir rehberdir. Muallim öyle bir yön vermeli ki, çocuk ebeveynin etkisi ile en başından doğru istikamette olsun. İlaveten hiç şüphesiz talim verenler her şeyden önce çocuğun tabiatını, yetenek, istek ve meylini bilmelidir ki, aynı istikamette bir yol belirlesin. Çünkü herkesin ilgi ve merakları çeşitlidir ve çocuğu bu yönde istikametlendirmek muallimin tasarrufundadır. Bu sebeple her bir müteallim günde en az bir-iki söz öğrenmeli ve bunları tekrar ederek hatırında tutmalıdır.⁴¹

Tûsî devrindeki okullardan da ciddi taleplerde bulunur, talebelerin bilgiye, akılcılığa, geleceğin meslek ve sanat kollarına yönlendirilmesinin okulların görevi dâhilinde olduğunu savunur. O'nun fikrine göre çocuklar birbirine benzemediği gibi istek ve kabiliyetleri, meylettikleri alanlar, kavrama güçleri, istidatları birbirinden farklıdır.⁴²

Okul talebeyi öyle eğitmelidir ki; gizil yönleri, yetenekleri ortaya çıksın ve gelecekte de gelişsin. Bu şekilde talim ve tedris yapılmayan okullarda yetişen karanlıkta kalmış neslin cemiyete büyük zararlar getireceğini özellikle belirtir. Çocukların ilgi ve yeteneğinin olmadığı önceden belirlenmiş sanat ve mesleklere yönlendirilmesinin uygun olmayacağını söyler. Eğer çocuk kendi yetenek ve ilgisine uygun alanlarda çalışırsa daha rahat ve hoşnut olur. Zekâsı parlar, yaptığı işten lezzet alır ve daha başarılı olur.

Tûsî'nin çalışma alanı ve faaliyetleri sorulduğunda matematik ve astronomi olarak bilinir. Oysa Tûsî bir eğitimci-mütekellim gibi devrinin pedagojik problemlerini inceler ve bu problemlere çözümler üretir, ortaya koyduğu bu fikirler bugün bile değerini korur. Bu konuda şunu söylemek yeterlidir ki; sadece "Ahlâk-ı Nâsırî" eseri tekrar tekrar Arap, Fars, Hind, Mongol, Alman, Fransız, İngiliz, vs. gibi 21 dilde tercüme edilerek orta devirden itibaren okullarda okutulan muallimlerin masaüstü kitabıdır.

Nasîruddîn Tûsî eserlerinden bugüne ulaşan 100'e yakın nüshası bir daha göstermiştir ki, XIII. asırdan başlayarak çağdaş devirlere dek fikirleri geniş bir alana yayılıp nesilden nesile aktararak önemini yitirmediği için asırlar boyu korunup saklanır. Tûsî'nin yarattığı nadir inciler,

⁴¹ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 105.

⁴² N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 64-65, 69-71, 247.; N. Tûsî, *a.g.e.*, 1361, s. 22.

devirler boyu istilâ, yağma ve savaşlardan geçerek zamanımıza kadar ulaşıp bizi orta asırların kültürolojisinden haberdar eder. O sadece tedris, tâlim ve ilim sahalarında değil, terbiye sahasında da önem ve tazeliğini yitirmemiş âkil ve müdrik fikirler sanatkârı ve nazariyetçisidir.

Tûsî, tabiata uyum ve her varlığın tekâmülünün bir süreç dâhilinde, kademe kademe ilerlediği esası üzerinden gidildiğinde tâlim ve tedrisin de kademeleri olduğu, eğitim-öğretim programlarında bu kademelere riâyet edilmesi ve bu sürecin insan varlığının tüm boyutlarında fiillere dönüşmesi için uygun yöntemlerle uyarlanması gerektiğini vurgular.⁴³ Çocuğun eğitim-öğretim aşamalarının gelişim ve tekâmül esasına uygun öğrenme ortamına, kişilik değerlerinin zamanla şekillenmesine ve öğretim üslubuna dikkat çekiyor.

Tamamlayıcı eğitim; başlangıç düzeyindeki eğitim sona erdikten sonra tamamlayıcı eğitim başlamalıdır. Bu merhale çocukluk döneminin sonu olduğu için dakik düzenlenmiş bir eğitim-öğretim programını gerektirir. Bu yüzden kişinin yeteneğine ve ilgisine bakılarak yapılan bir program daha gerçekçi olur. Eğer ilim öğrenmeye ilgi duyuyorsa önce ahlâk ilmini öğrenmeli, sonra teorik felsefe ilimlerini öğrenerek önceki merhalede öğrendiklerini tamamlamalıdır.⁴⁴ Bu dönemde toplumsal muâşeret adabı ve topluma uyum sağlama etkenleri öğretilmeli, refah peşinde olmaktan, nimetlere dalmaktan ve gösteriş yapmaktan uzak tutulmalıdır.⁴⁵

Tamamlayıcı eğitim dönemi sona erdiğinde gence iş ve çalışma ortamı sağlanmalıdır. Bu yolla işin ve çalışmanın tadına varır ve geçimini sağlar.⁴⁶ Tûsî'ye göre bir baba çocuğunun bir zanaata yöneldiğini görürse en iyisi önce onu evlendirmesi ve evini ayırmasıdır. Böylece daha fazla motivasyonla işini yapar.⁴⁷

Tûsî öğretim programlarıyla ilgili; “İlmî ve amelî kemale ulaşma eğilimi insanın tabiatındandır.” fikrinden yola çıkarak usûl belirlemektedir. Eğer talim ve tedris programı felsefe, marifet ve maslahat esaslarına göre düzenlenirse, insan kendine yakışan ilerlemeyi gösterir, her cihetden ıslah olur ve kemâle ulaşır.⁴⁸ Hazırlanacak programlarda dikkat edilecek noktalardan biri de, eğitim sürecinin, somuttan soyuta, kolaydan zora ve teoriden pratiğe doğru aşamalı olarak

⁴³ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 64-93.

⁴⁴ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 227.

⁴⁵ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369.

⁴⁶ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 229.

⁴⁷ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369.

⁴⁸ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 64, 93.

ilerlemesidir.⁴⁹ Bu eğitimsel tedbir ile ders konuları ve metinleri kolaydan zora öğrenilebilecek şekilde düzenlenir.⁵⁰

Tûsî, halk eğitimi formatında talim ve tedris ile uğraşan kimseler için de iki noktaya özellikle dikkat çekiyor;

1. Her ilim ve marifet, her şahsa öğretilmez. Her ilmin bir ehli vardır ve ehil olmayana o ilmi öğretmek zulümdür. Kelâmî meseleleri, felsefî delilleri, usul-ü akâidin tüm şüphe ve müşküllerini anlatmak gerekmez. Örnek olarak itikat ile ilgili bir şüphede, şahıs alacağı cevabı hazmedemeyebilir. Bu nedenle çok eskiden beri âlimler ve filozoflar avam ile bu konularda konuşmazlar, her doğru sözü her yerde söylemekten kaçınırlar.⁵¹

2. Mantığın beş dalı: Mütakellimler, müteallimler ve mübelliğler mantığın beş dalına âşina olmalıdırlar ve uygun durumlarda bu alanlardan faydalanmalıdır. Her şahısla ona özel dil ile konuşulmalıdır.⁵² Delilden kendi özelinde, cedelden ise kendi müşahhas durumunda faydalanmalıdır. Çünkü bu muhatabın kolay anlayabileceği ortamı hazırlar.

Tûsî din ve felsefeyi birbirinden ayırmaz, risâletlerinin aynı yönde olduğunu ve dinin aklın yaveri olduğunu kabul eder. İnsanın seyr-ü sülûkunda ilk olarak dinin, sonra felsefenin rolü olduğunu söyler.⁵³ Ve bu ikisinin öğretimini, talim-tedris sürecinde birleştirir. Bu süreçte ebeveynlere, çocuklarını önce ahlak (din) çatısına almalarının şart olduğunu söyler. Zira ahlak (din) insanı, adalete, iffete ve cesarete yönlendirir. İlahi sistemde itidal melekesini insanın ruhuna işler, onu ifrat ve tefritten alıkoyar.⁵⁴ Bu öncelikle ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocuklara karşı Kuran ve sünnete uygun olan dini vazifeleridir.⁵⁵ Çocuk öğrenmeye hazır olduğunda ona öğretilmesi gereken ilk şey dinî ve ahlâkî öğretilerdir.

⁴⁹ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1362, s. 88-89, 113.

⁵⁰ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1362.

⁵¹ Nasiruddin Tûsî, *Telhisu'l-Muhassil*; Müessesesi-i Mütalaat-ı İslamî, Tahran 1359, s. 471-472.

⁵² N. Tûsî, *a.g.e.*, 1362, s. 345-348, 586-588.

⁵³ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 106.

⁵⁴ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369, s. 64, 85-94, 106-135, 223.

⁵⁵ N. Tûsî, *a.g.e.*, 1369.

Sonuç

Nasîruddîn Tûsî yaşadığı devirde dini ve dünyevi ilimlerin araştırmasını yapan, çeşitli içeriklere sahip eserler veren bir ilim kutbudur. Sadece felsefi değil modern çağın ilimlerinin hepsine emek verip, ansiklopedik bir eser meydana getirir. Bu anlamda yeri doldurulamaz şahsiyetin farklı alanlara dair adanmış olduğu 100’den fazla eserinin ortak özelliği orjinallığıdır.

Tûsî dehasının mahsulu olan manevi servetler divanı sadece kendi halklarının değil tüm insanlığın, bütün beşeriyetin faydalanabileceği bir öneme sahiptir. Bu manevi mirası elde etmek, benimsetmek, onu derinden araştırmak için Tûsî eserleri ile yakından tanışmak gerekir. Fakat ne yazık ki bu eserlerin içerisinde sadece “Ahlâk-ı Nâsîrî” Azerbaycan diline tercüme edilir. Hiç şüphesiz ki, bu eserlerin tamamının tercümesinin yapılmasına ağırlık vermek ve bu meseleyi ciddiye almak gerekir.

Türk bilim ve felsefe tarihine bir göz atarsak Tûsî’nin belki de ansiklopedik faaliyete malik olan ilk ve tek âlim “allame” olduğunu görülür. Yaşadığı devirde çelişkili ilk fikir mübarizesi ile yarattığı idealar bütünü bugün bile önemi yitirmez. Gerçekliğin sırlarına adadığı ilmi-felsefi eserler, kâinatın algılanmasına yönelik problemlerin çözümü Tûsî felsefesinin tipik özelliklerindedir.

Astronomi alanında verdiği önemli eserler, ortaya koyduğu geçerli bilgilerin ışığında bugün Ay yüzeyinde bir bölgeye “Nasiruddin Tûsî” adının verilmesi, günümüz bilim adamlarının Tûsî ’ye verdiği değeri ortaya koymaktadır. Dünyaca ünlü bu filosofun yaratıcılığına Türk halkları tarafından hakettiği değerin verileceğini ve tükenmez ilmi servetlerinden istifade edilmesini ümid ederiz.

Kaynaklar

- MEMMEDOV, Z., *Azerbaycan Felsefesi Tarihi*, İrşad Nəşriyyatı, Bakü 1994.
- NİME, Ş. A., *Felasefe-i Şia*; Seyyid Cafer Gazban çevirisi; İntişarat-ı İngılab-ı İslamî, Tahran 1367.
- RIZAVİ, M., *Ahval ve Asari Hace Nasiri Tûsî*, İntişârât-ı Daneşgah, H.Ş., Tahran 1334.
- RIZAYEV, A., *Nasreddin Tûsî: Hayatı, İlmi, Dünya Görüşü*, İrşad İslam Araştırmaları Merkezi, Bakü 1996.
- SAYILI, A., “Hace Nasir-i Tûsî ve Rasadhane-i Meraga”, *Yadname-i Hace Nasiruddin Tûsî*, İntişârât-ı Daneşgah, Tahran 1336 HŞ
- SULTANOV, R., “Nasreddin Tusi ve Ahlak-ı Nasiri Adlı Eseri”, *Nasireddin-i Tusi, Ahlak-ı Nasiri*, Çev. R. Sultanov, Bakü 1980.
- TÛSÎ, N., *Ağaz ve Encam-ı Cihan*; Hasanzade Âmulî Talikatıyla; İntişarat-ı Ferheng ve İrşad-ı İslamî, 1366.
- TÛSÎ, N., *Ahlâk-ı Muhteşemî*; İntişarat-ı Danışgah Tahran 1361.
- TÛSÎ, N., *Ahlâk-ı Nasirî*, “Elm” Neşriyatı, Bakü 1980.
- TÛSÎ, N., *Ahlâk-ı Nasirî*; Müçteba Minuyî ve Ali Rıza Muradî tashihi ve açıklamasıyla, Harezmî, Tahran 1369.
- TÛSÎ, N., *Esasu'l-İktibas*; Müderris Rezevî tashihi; İntişarat-ı Danışgah-ı Tahran, 1326.
- TÛSÎ, N., *Ravzatu't-Teslim*; Neşr-i Hami, Tahran 1363.
- TÛSÎ, N., *Şerh-i İşarat ve't-Tenbihat*; Matbaa-yı Haydari, c. 2, Tahran (tarih yok) s. 307.
- TÛSÎ, N., *Şive-i Danişpejuhî*; Bâkır Gubarî çevirisi; Defter-i Neşr ve Tahkikat-ı Bedr, Tahran 1362.
- TÛSÎ, N., *Telhisu'l-Muhassil*; Müessese-i Mütalaat-ı İslamî, Tahran 1359.

ÜLKEN, H. Z., *İslam Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1983.

WICKENS, G.M., *The Nasiren Ethics by Nasir ad-Din Tûsî*, Routledge, London 1964.